

etiam nuptias graeci non reprehendant aliquatenus neque condemnent sed potius illas approbent inter personas, quae alias licite ad invicem matrimonio iungi possunt». Sic quoque statuit, ut vidimus, Eugenius IV: cui consentit Benedictus XIV in Constitutione *Etsi pastoralis* data pro italo-graecis. Cf. citatum Assemanum Bibliotheca Iuris Orientalis Lib. I. c. 13.

Attamen Ecclesia nuptiis bigamorum, si praesertim sit vel sola mulier bigama, non impertitur benedictionem (De secundis nuptiis cnn. 1 et 4. Cf. Rituale romanum de Sacramento Matrimonii, canonem quoque 7. Synodi Neocaesariensis), quae intra Missae celebrationem dari solet primis nuptiis; quia quamvis in se consideratae sint perfectum sacramentum, tamen consideratae in ordine ad primum, habent aliquid de defectu sacramenti, quia non habent plenam significationem, cum non sint perfecte unius ad unam, ait s. Thomas q. LXIII. n. 2.

Latini quidam, h. e. Hispani duram legem tulisse videntur cum in Conc. Toletano, an. 683 prohibuerunt ne vidua relicta Regis alteri nuberet, iubentes eam statim coenobio virginum mancipari; sed id ad Regni perturbationes cavendas constitutum est, cui legi uxores regiae, cum coniugium inirent, sponte se subiiciebant. Idem mos apud hebraeos viguisse videtur, ut censent eruditi. Cf. 3. Regum II. 13-25.

IX. Ex dictis liquet secundas atque posteriores nuptias iure divino licitas esse, atque adeo esse honestas: quod enim Apostolus concedit, quod suadet, quod Ecclesia damnari vetat, licitumque esse docet, ac solum in comparatione maioris boni dicit esse minus commendabile: id per se est honestum.

Ratio vero est evidens: defuncto enim coniuge, coniux superstes sui iuris est et ad matrimonium idoneus non secus ac prius: finis matrimonii pariter intendi et obtineri potest; remedium autem, quod ipsum praestat, concupiscentiae, vel solum ratio esse potest cur rursus ineatur. Ne dicas argumentum istud vocari sophisma a Chrysostomo (in Serm. ad iuniorem viduam de non iterando coniugio. n. 2). Nam non hoc ipsum, quod nos colligimus, reprobatur s. Doctor, sed illud argumentum, quo ex eo quod honestum sit primum nubere, colligebant quidam honestum pariter esse secundo, tertio et deinceps id facere, imo potiore iure laudandum esse qui crebrius matrimonio utitur, ac si status matrimonii praestaret viduitati. Ceterum idem Doctor, initio huius sermonis, postquam dixerat, alteras nuptias licere, verumtamen unam iteratis longe praestare, monuerat quod in hac comparatione, cum unum alteri praestare dicimus, nemo hoc ipsum quod inferiorem locum tenere dicimus, vitium putet.

THESIS XIII.

Polygamia simultanea iure divino illicita est et irrita christianis.

I. Nunc de polygamia simultanea. Porro haec est doctrina Conc. Trident. cn. 2. Si quis dixerit licere christianis plures simul habere uxores et hoc nulla lege divina esse prohibitum, A. S. Atque inter impedimenta dirimentia matrimonium est impedimentum ligaminis. Porro legem esse divinam, eamque nullum efficientem matrimonium cum altera vel altero coniuge, dum in vivis est prior coniux, probatur 1) ex verbis Christi Matth. XIX. 9. *Quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob fornicationem, et aliam duxerit, moechatur, et qui dimissam duxerit, moechatur.* Quae quidem Christi verba ita enarrat Innocentius III. c. *Gaudemus* De Divortii: « Si ergo uxore dimissa, duci alia de iure non potest, fortius et ipsa retenta: per quod evidenter apparet pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia iudicentur circa matrimonium, reprobanda ». Principium hoc est in re matrimoniali tenendum, quod heic Innocentius refert, nempe pares esse virum et uxorem non quidem in omnibus (cf. Thomam q. LXIV. a. 5. q. LXII. a. 4), sed quoad potestatem in corpus alterius et obligationem ei respondentem: iuxta verba Pauli: *mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir: similiter vir potestatem non habet sui corporis, sed mulier* 1. Cor. VII. 4. Itaque ut ad textum Matthaei redeamus, ne praeoccupemus quaestiones non necessarias heic, advertimus quod multiplex excogitata fuit interpretatio eorum verborum *nisi ob fornicationem* h. e. *nisi sit unio fornicaria non verum coniugium, vel nisi ob adulterium uxoris, quoposito licet dissolvere matrimonium, vel nisi ob idem adulterium, propter quod saltem licet viro se separare ab uxore.* Cuiusmodi sit vera interpretatio et Ecclesiae consona traditioni, disputabimus postea. Nunc satis sit advertere quod priore admissa interpretatione, quaelibet superinductio alterius mulieris, priore licet dimissa, adulterium vocatur: admissa vero altera interpretatione, eatenus non haberetur adulterium quatenus prior unio fuisset soluta, et sic polygamiae non esset locus: admissa vero tertia interpretatione, possumus de vinculo matrimonii secundum sententiam Christi ratiocinari perinde ac si ea verba non exstarent, quod et valet in prima interpretatione. Itaque docet Christus quod qui, dimissa uxore, aliam ducit, non solum male agit, sed etiam irrita agit, moechatur enim: manet nempe vinculum prius, quod impedit vinculum cum alia:

secus non foret moechia. At si moechatur qui priore dimissa, a qua identidem propter aliquas causas potest licita esse separatio, aliam ducit: moechabitur ergo et multo magis, qui priore retenta, aliam superinducit: si autem moechia est ea coniunctio, nullum est igitur vinculum coniugale, quod non nisi a priore vinculo manente impeditur. Et sane si polygamia licita et valida foret, non posset dici moechari qui, dimissa una, aliam ducit; ius enim, quod prius habebat nubendi alteri, adhuc maneret; unde nullum esset adulterium. Quocirca lege Christi nullum est prorsus alterum matrimonium.

II. Idem docet Paulus, a quo haec duo accipimus a) 1. Cor. VII. 4. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier*: nimirum aequam esse potestatem utriusque in alterum, aequalique iure utrumque gaudere: ut Innocentius III. c. super citato monuit; et declaravit Augustinus L. XXII contra Faustum, c. 31. « Quis enim nescit uxorem marito tanquam domino debere servire? Sed quod ad membra corporis attinet, quibus sexus ipse distinguitur, Apostolus dicit: Similiter et vir sui corporis potestatem non habet sed mulier; ut cum in ceteris actibus ad humanam pacem pertinentibus mulier viro debeat servitutem, huius rei, qua sexus utriusque carnali sorte discernitur et carnali commixtione concernitur, similem in se habeant potestatem vir in uxorem et uxor in virum ». Idem Nazianzenus docet orat. 37 citata.

b) Ibid. 40. 11. *Iis autem qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus: uxorem a viro non discedere μη χωρισθησαι, quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Χωρισθησαι autem, ut solet, significationem activam discedendi habet; de passiva enim separatione mulieris sermo est in verbis postremis. Itaque ius divinum est praecipiens ut uxor a viro non discedat; et si discedit, maneat innupta nullique commisceatur, nisi velit rursus ad virum redire. Sermo heic est de uxore, quae sponte se separat a viro; huiusmodi est enim proprie quae discedit: ea autem, quae eiicitur a viro, dicitur dimissa in Scripturis et praeterea de muliere dimissa a viro sermo est in sequenti. Porro haec mulier, quae discedit a viro, est ea quae habet iustam causam discedendi, propter culpam e. g. viri. Probatur evidenter. Nam si sine causa discederet, non ei permetteret Paulus optionem aut manendi innuptam aut se reconciliandi cum viro; sed iuberet reconciliari et redire ad virum: est enim lex Domini, ut ait idem Apostolus, ut uxor a viro non discedat, et cum vir potestatem habeat in uxorem, nequit sine iniustitia suo iure absque causa privari. Sermo est ergo de muliere, quae iuste discedit a viro.*

Atqui nullius alterius rei optio relinquatur ei nisi horum duorum, aut *maneat innupta*, aut *reconcilietur viro*: nuptiae aliae prorsus interdicuntur: *maneat innupta*. Id vero de iure esse divino testatur Apostolus: *praecipio non ego sed Dominus*. Quapropter mulier, si se separet etiam iuste a viro, innupta h. e. non alteri nubens, ex iure divino manere debet. Idem autem et de viro dicendum est, quod innuptus manere debet hoc est non aliam uxorem ducere, si se separet ab uxore; quod quidem liquet tum ex sequentibus: *Et vir uxorem non dimittat*, quae praecedentibus immediate subiuncta, videntur contractiore sermone illud idem praecipere viro quod praecipuum est mulieri: tum liquet ex eo principio prius statuto, quod aequale sit ius et aequalis obligatio alterius ad alterum quoad potestatem corporis. Is ergo, etiamsi iuste dimittat uxorem, nulli alteri nubere debet iure divino: multo ergo minus id debet nulla ratione existente separationis; nunquam itaque potest vir alteram uxorem ducere, priore vivente. Porro *mulier* (Rom. VII. 3) *vivente viro vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro*: ergo ius divinum prohibens nuptias secundas mulieri, existente priore viro, ita prohibet ut irriter eas; adultera enim coniunctio nullum est matrimonium, ideoque Deus non coniungit quod homo coniungere vellet; adulter ergo erit vir, si fuerit cum alia uxore et haec altera coniunctio, existente priore, irrita est.

Praeterea Paulus viri et uxoris mentionem faciens, de utroque semper in singulari loquitur 1. Cor. VII. 2, unusquisque suam uxorem habeat, et unaquaeque suum virum habeat: 39. Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius vivit: quod si dormierit vir eius, liberata est: Ephes. V. 23. Vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiae: 28, qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit: 33. Unusquisque uxorem suam sicut se ipsum diligit, uxor autem timeat virum suum.

III. Constat 2) ex Traditione, cuius testes sunt Tertullianus in Apolog. n. 15. inquit: « Christianus uxori suae soli masculus nascitur ». Clemens. Alex. Stram. L. III. « Sed idem vir et Dominus (Christus) non amplius concedit polygamiam. Tunc enim (in lege Veteri) id exigebat Deus, quando oportebat augeri et multiplicari populum. *Monogamiam* autem introducit propter liberorum procreationem et domus curam gerendam, ad quam data est mulier adiutrix ». Ambros. De Abraham L. I. c. 7. « Non licet tibi uxore vivente uxorem ducere. Nam et aliam quaerere, cum habeas tuam, crimen est adulterii ». Augustinus de nupt. et concup. I. I. c. 10. « Hoc custoditur in Christo et in Ecclesia, ut vivens cum vivente in aeternum nullo divortio separetur. Cuius sacramenti tanta est obser-

vatio... in Ecclesia Christi... ut cum procreandorum filiorum causa vel nubant feminae vel ducantur uxores, nec sterilem coniugem fas sit relinquere ut alia fecunda ducatur. Quod si quisquam fecerit, non lege huius seculi, ubi interveniente repudio, sine crimine conceditur cum aliis alia copulare connubia... sed lege Evangelii reus est adulterii, sicut etiam illa si alteri nupserit. Et usque adeo manent inter viventes semel inita iura nuptiarum, ut potius sint inter se coniuges qui ab alterutro separati sunt quam cum his, quibus aliis adhaeserunt. Cum aliis quippe adulteri non essent, nisi ad alterutrum coniuges permanerent». Conc. Milevitanum 11. can. 17. «Placuit ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam nemo dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri coniungantur, sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur. Quod si contempserint, ad poenitentiam redigantur». Habes ergo ex Patribus secundas nuptias priore vivente coniuge et a Deo prohibitas esse et adulteria esse, atque idcirco nullas coniunctiones matrimoniales. Idem docent Romani Pontifices Innocentius I epist. 4 ad Exuperium: « Qui uxore vivente, quamvis dissociatum videatur esse coniugium, ad aliam copulam festinarunt non possunt adulteri non videri ». Nicolaus I ad Consulta Bulgarorum c. 51. « Duas tempore uno habere uxores nec ipsa origo humanae conditionis admittit, nec lex christianorum ulla permittit ». Cf. et in Decretal. Titulum de sponsa duorum.

IV. Neque in tota antiquitate ullum documentum reperire est, quo polygamia simultanea ne dum probata, sed permessa fuerit. Distinguenda est enim haec quaestio ab ea, an propter adulterium uxoris liceat coniugium dissolvere. Nec sollicitos esse oportet edicti Valentiniani senioris imperatoris, quod refert Socrates Hist. L. IV. c. 31 quod credible non est. Id enim ab usu et iure romano abhorrebat. Cf. Barnabae Brissonii tractatum De iure connubiorum in Thesaurio Antiqq. romanarum Ioann. Georgii Graevii Tom. VIII. Ibi refertur dictum Plutarchi (in Collatione Demetrii et Antonii n. 3), quod: « Antonius duas uxores eodem tempore habuit, quod nemo romanorum antea ausus fuerat ». Sic vero disputat idem Brissonius: « an autem concubina (quae vera uxor licet secundo loco foret) uxori iure quirritium adiungi posset, dubitari scio. Hoc certe nec iura antiqua nec sua concedere Iustinianus scribit (non ergo concessit Valentinianus) L. ult. communia de manumissionibus. Ulpianus ait L. ult. in fin. De Divortiis, quod si patronus, qui libertam duxerit, ei concubinam adhibuisset, inde coniecturam capi nolle eam nuptam habere, quoniam cum uxore concubina haberi non posset. Idem ipsum Constantini M. constitutio prohibebat L. unica De Concubinis. Nemini licentia concedatur, constante matrimonio, concubinam

penes se habere ». Quamobrem Gellius eam, quae iuncta consuetaque esset cum eo, in cuius manu mancipioque alia matrimonii causa foret, probrosam habitam lege Numae ostendit (N. A. L. 4. c. 3), hasque mulieres, quae cum eo, cui uxor esset, corpus miscerent, pellices appellatas ibid. tradit ». Confutationem Socratis lege apud Baronium ad ann. 370 qui monet duas habere uxores iam prohibuisse Valerianum et Gallienum (L. 18. C. ad legem Iuliam de Adulteriis) atque Diocletianum et Maximianum (L. 2. C. De Incestis nuptiis) tum Theodosium M. idem prohibuisse Iudaeis (L. 7. C. De Iudaeis).

V. Quid vero de responso Gregorii II ad Bonifacium (epist. *Desiderabilem*. « Nam quod proposuisti, quod si mulier infirmitate correpta (al. corrupta) non valuerit debitum viro reddere, quid eius faciet iugalis? Bonum esset si sic permaneret, ut abstinentiae vacaret. Sed quia hoc magnorum est, ille qui se non poterit continere, nubat magis: non tamen subsidii opera subtrahat ab illa, quam infirmitas praepedit et non detestabilis culpa excludit ». Sebastianus Berardi (Gratiani Canones genuini Tom. II. p. 2. c. 68), censet Gregorium egisse de matrimoniis a Germanis contractis ante baptismum in infidelitate, quae, ut ipse credit, etiam post baptismum non evadunt rata, ac respondisse, seposita lege Evangelii, secundum normam naturalis honestatis, quae illud per se non prohibebat. Hoc alterum quidem probare non possumus, cum ab initio epistolae Gregorius affirmet se responsurum interrogationibus Bonifacii non ex se sed « eius gratia qui aperit os mutorum et linguas infantium facit disertas » ac traditurum « doctrinam apostolici vigoris ». Censemus praeterea (pag. 96) fieri ratum matrimonium in infidelitate contractum, suscepto baptismo. Nec decebat Apostolicam Sedem pro sui magisterii praerogativa interrogatam respondere e sententia hominum, non e sententia Christi. Quid ergo? Cum careamus epistola Bonifacii seiscitantis, non licet evidentem rei declarationem proferre. Aliunde vero constat certa sententia Gregorii II: polygamiam nempe simultaneam illicitam esse (in Instructione data suis Legatis in Bavariam): dissolutionem vero matrimonii consummati, testantibus successoribus eius, semper reprobavit Romana Ecclesia. Respondemus ergo quod probabiliter de matrimonio agebatur nondum consummato, quod proinde vel ex impotentia nullum erat, ut interpretari videtur hoc responsum Gregorii Caelestinus III c. *Laudabilem De Frigidis*, vel cum solum ratum esset, ex potestate sua solvit Romanus Pontifex et sic permisit viro alias inire nuptias, consulens tamen illi curam gerere relictas, quae citra culpam separabatur.

Addere tandem licet quod si creditum olim fuisset licere polygamiam simultaneam, nulla appareret ratio cur quaedam aversio

certusque horror plures occupasset erga polygamiam successivam. Hoc scilicet factum supponit creditum esse quod unus uni simultanee copulari tantum debeat.

VI. Constat 3) ex re significata. Matrimonium enim est signum unionis Christi cum Ecclesia ita ut vir debeat diligere uxorem suam eique adhaerere, sicut Christus Ecclesiam dilexit eique adhaesit: atqui Christus totum suum amorem in unam Ecclesiam transtulit ut unus uni adhaereret; sic ergo et vir Christianus diligere uxorem debet ut affectum maritalem non dividat in plures uxores, sed unus uni copuletur. Scilicet similitudo inter matrimonium Christianum et Christi cum Ecclesia coniugium non in eo est tantum quod vir et mulier uniantur in unum, fiantque una caro sive unum principium generationis: sed et in modo quoque quo vir adhaeret uxori ipsam diligens sicut Christus Ecclesiam: Christus autem ita dilexit eam ut unam diligeret. Haec ratio valet pro quovis matrimonio, quia significatio haec instituta est ab initio. Cf. quae dicemus in Th. seq. Quia vero significatio actualis est ex institutione Dei, nihil prohibet quod Deus aliquando, ante completam unionem Christi cum Ecclesia per incarnationem, dispensaverit ab lege monogamiae simultaneae, ut deinceps videbimus.

VII. Ex doctrina Scripturae et Patrum habes damnari irritasque declarari secundas simultaneas nuptias etiam in hypothesis separationis aut divortii, imo has potissimum directe reprobari, unde collegimus omnes simpliciter proscribi. Ergo eae secundae nuptiae, quas post divortium civili iure factum contrahunt christiani, vivente adhuc priore coniuge, sunt turpes concubinatus.

THESIS XIV.

Comparata polygamia cum iure naturali, eadem non adversatur primis eius praeceptis, quibus quae sunt essentialia praecipiuntur; adversatur autem iis, quibus suadentur quae sunt congruentia.

I. Distinguunt Theologi cum s. Thoma (q. LXV. a. 1), praecepta prima et secunda. Prima dicuntur ea, quae per se evidentia sunt omnibus et eum locum tenent in operabilibus, quem prima principia in speculativis. Secunda vocantur illa, quae ex primis derivantur, sicut conclusiones in speculativis ex principiis per se notis. Ait porro s. Doctor quod quidquid inconvenientem reddit actionem fini, quem natura ex opere aliquo intendit, contra legem naturae esse dicitur. Finis autem, cui actio non conveniens sit, potest esse vel principalis,

vel secundarius. Item modus, quo actio opponitur fini sive primario sive secundo, potest esse duplex, nam vel impedit prorsus finem, vel facit difficilem aut minus decentem perventionem ad finem. Iam vero si actio sit inconveniens fini, ut omnino impediatur finem principalem, ea prohibetur primis praeceptis legis naturae: si autem actio faciat difficilem, vel minus congruam perventionem ad finem principalem, aut quocumque modo incompetens sit fini secundo, ea prohibetur praeceptis secundis legis naturae.

Distinctio praeceptorum in duplicem classem potest quoque hoc alio modo exhiberi, ut nempe quaedam praecepta sint, quae praecipiunt id quod est essentialia fini intento a natura, quod quidem est intrinsece bonum, et cuius oppositum est intrinsece malum: quaedam autem sint, quae praecipiunt vel suadent id quod est congruum fini, quod deinceps positiva lege firmari potest fierique prorsus necessarium.

II. Iam vero polygamiam non esse prorsus contra naturae legem, seu non opponi primis praeceptis, quae essentialia praecipiunt, et extrinsece et intrinsece probatur. Extrinsece, quia ea in lege vetere, Deo permittente, usurpabatur. Id 1° patet ex modo quo lex sequens proponitur. Deuter. XXI. 15 seq. Si habuerit homo uxores duas (כי תהינה ליש שתי נשים) Si sint viro binae uxores, h. e. si habeat vir binas uxores (quod proprie de polygamia simultanea intelligitur; quod certe ex specie propositi casus manifestum est, ex quo apparet utriusque filium potuisse esse primogenitum) unam dilectam et alteram odiosam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosae primogenitus volueritque substantiam inter filios dividere; non poterit filium dilectae facere primogenitum et praeferre filio odiosae. Iura primogeniti vult Deus integra manere etsi is sit filius odiosae vel minus dilectae: id vero supponit Deum habuisse utramque mulierem pro vera uxore; iura enim primogeniti non nisi ad filios legitimos spectant. At si Deus habebat utramque pro vera uxore, erat ergo talis, h. e. verum matrimonium inter virum et ipsas exsistebat, ideoque licita erat ea coniunctio. Supponitur ergo odiosa, quae poterat etiam esse secundo nupta, esse uxor, sive utraque vera uxor habetur. Item ibid. c. XVII. 16 seq.: praeceptum fertur quoad regem: non multiplicabit sibi equos לא ירבה-לו סוסים... non habebit uxores plures (ירבה-לו נשים) quae alliciant animum eius, neque argenti et auri iminensa pondera (eadem occurrit phrasia): quibus verbis non una uxor praecipitur, sicut nec unus equus; sed immodicus excessus prohibetur; implicite vero aliqua multitudo uxorum permittitur. Sane 2) multi sanctissimi viri Deoque maxime cari uxores plures habuere, ut Abraham duas habuit Saram et Agar.